

Frigga Haug : Erziehung und gesellschaftliche Produktion.

Denne tekst falder i to kapitler. I første kapitel forsøger Haug at indkredse begrebet manipulation. I andet kapitel viser hun, hvorledes udviklingen i samfundet kræver nye uddannelsesstrategier, og hvad det er for nogen.

1. kapitel. Manipulation defineres som en bevægelse, der går baglæns, der går imod den enkeltes interesser. I denne forbindelse kritiseres også ensidige opfattelser af samfundet som bestående af de almægtige herskende, og de almægtige manipulerede. De elementer, der skal indgå i en manipulationsteori, opridses: subjekt, objekt, årsag til manipulation - systembevarelse og behovet for afsætning af varer

Til en nærmere bestemmelse af manipulation ridser Haug ekstremerne op: det manipulerede menneske, hvis tanker og handlinger bestemmes af handlinger af det selv. Det sidstnævnte får en uddybning: det ikke-manipulerede menneske kan siges at have kontrol over sine egne livsbetingelser; heroverfor opstilles den øjeblikkelige samfundsmæssige indsigt som manipulationskriterium. Manipulation kan skilles i tre typer, dvs. handling og tænkning kan siges at være afhængig af:

- 1) mennesket kan tvinges til at handle på en anden måde, end de egentlig ville.
- 2) mennesket kan påvirkes til at tænke, at de handler på en anden måde, end de egentlig gør.
- 3) mennesket kan påvirkes til overhovedet ikke at handle overfor et bestemt forhold.

Manipulation er altså også karakteriseret ved at indeholde aktive handlinger af enkelte samfundsmedlemmer, "på" andre, men det er ikke nødvendigt, at der findes en hensigt om at manipulere. Manipulation er ikke de begrænsninger samfundets aktuelle udviklingsstade sætter, eller simple økonomiske begrænsninger. Manipulation ligger i spændingsfeltet mellem det samfundsmæssig mulig indsigt, og den herskende praksis; dvs. at der må påpeges strategier, der begrænser den enkeltes indsigt. Manipulation findes de steder, hvor samfundsmæssig praksis kan ændres, men ikke bliver der; her er der modsætningsfulde interesser. Manipulation er en proces, ikke en enkelt handling, og manipulation foregår skjult. Berufverbot er således ikke manipulation.

2.kapitel. Den private ejendomsret viser manipulationen hen til det sted hvor profitten skabes, til produktionen. Man må kigge efter ændringer i menneskers forhold til arbejdsmidler og -genstande, man må kigge på produktivkræfterne. Her går Haug ind i en analyse af ændringerne fra den første industrielle revolution frem til informationssamfundet. Et vigtigt træk i forholdet menneske-maskine i den første industrielle periode var, at maskinen stillede krav til mennesket - om monotone bevægelser etc. Ved overgangen til automatisk præget produktion forsvinder mennesket ud af den umiddelbare produktionsproces. På produktfremstillingens niveauet kan menneskets muligheder overskrides, (robotten kan f.eks. lave) hurtigere og mere nøjagtige bevægelser etc., på kapitalens side kan man glæde sig over flere og nye produkter, der kan afsættes på et ellers fyldt marked, og på arbejdsproces-niveau stilles der krav til arbejderne om individuel produktionsviden. Spændingen mellem hånds- og åndsarbejde forsvinder, dvs. grundlaget for klassesamfundet er væk - men klassesamfundet er ikke nødvendigvis væk. Informationssamfundet gør det både muligt og nødvendigt at inddrage menneskets skabende evner i produktionen; Haug går over på at der er en modsætning mellem lønarbejdets karakter og behovet for skabende, selvstændige mennesker. Haug går over til at analysere dette nærmere, hvilke følger lønarbejdet har for den "subjektive" faktor. Den teknologiske udvikling i den

traditionelle industri medfører en stadig større opsplitning industri medfører en stadig større opsplitning af det menneskelige arbejde (i små delbevægelser o.l.). Arbejderen får et ligegyldigt forhold til maskinen, arbejderne er blot objekt for maskinens produktion. Men udbredelsen af automatisk produktion stiller nye krav til arbejderen. Handlebehovet vender tilbage til arbejderen, men hvad er arbejderens motiv for at handle (rigtigt) i forhold til produktionen? Arbejderen skal altså kende produktionsmidlet, maskinen, og produktionsgenstanden, materialet - på et højt symbolsk niveau; og have "ansvarsholdning". Arbejderen går fra at være et vedhæng til maskinen til at være herre over maskinen; her opstår der en modsigelse mellem nødvendigheden at afbibrholde vedhængsværen til kapitalen, men samtidig ikke til produktionsprocessen - en modsætning mellem produktivkræfter og produktionsforhold. Det fører til en skærpelse af de ideologiske klassekampe. Højnelse af kvalifikationerne giver legitimationsproblemer (tænk på Kina). Lønarbejderformen må altså udfyldes med en ikk-lønarbejder holdning. Lønarbejderen må betragte hele samfundet som sin ejendom. Det er menneskesiden ved produktivkræfterne, der må udvikles. Den socialistiske personlighed er nødvendig. Der forgår altså modsætningsfulde opgaver i socialisationsprocessen:

- 1) formidling af videnskabelige færdigheder og viden, analyseevne etc. og samtidig en begrænsning, en individualisering af disse færdigheder.
- 2) legitimationsproblemet vokser.
- 3) der skal skaffes en bevidsthed, for hvilken der ikke findes nogen basis, der må skaffes et "skin" af socialisme.

Dvs nye uddannelsesstrategier : bedre vidensformidling, strategier til systemintegration, og strategier til en "som-om" væren. Arbejderen føler ikke manglerne i sit arbejdsliv, men føler manglerne som menneske. F.eks. fritidsbeskæftigelserne kan ses som en måde at skaffe sig en nødvendig selvstændighed og kvalifikationer, men det bliver ofte ved "skindet". Man må kigge på hvilke uddannelseskoncepter der løser hvilke opgaver, og hvilke, der peger fremad hhv. bagud. Her mener Haug, at man finder de samme strategier, bedre udviklet i erhvervslivet, som man finder i skolen. Det handler primært om arbejderens motivation, om hvordan udviklingen i produktivkræfterne fører til tilståelser til arbejderens "menneskelighed". Fra Taylor over Mayo til hele "humanrelations" bevægelsen. Jobberigelse, humanisering af arbejdet etc. Denne bevægelse fører samtidig til en større selvbevidsthed hos arbejderen. Denne modsigelse kræver nye metoder.

Familien kan ikke mere klare reproduktionsopgaven tilfredsstillende, samtidig med at samfundet griber ind med uddannelse på alle niveauer. Metoderne, der anvendes er primært metoder til "livssimulering" - interaktionsteorier og holdningsændringsmetoder. Forholdene menneske imellem bliver blandet sammen med menneskers forhold til arbejdet, til samfundet som helhed.

Ref. Frigga Haug: "Erziehung und gesellschaftliche Produktion: Kritik des Rollenspiels" / Campus 1977

Bogen retter sig mod udvikling af de "kommende voksne", og det med den interesse at forbedre samfundet, også for den enkelte. Men hvordan gør man dette. Viser man samfundet som "dårligt", så opdrager man til ulydighed og ikke-konformitet, og den enkelte vil med et sådant abstrakt nej næppe kunne finde sig til rette i samfundet - eller overhovedet begå sig. Viser man samfundet som "godt", så opdrager man til lydighed og konformitet, og den enkelte vil indrette sig bekvemt, trods den nødvendige skuffelse over det godes dårlighed. Uden er dette kun muligt, når man ser bort fra den konflikt, som opdrageren som person må have med en sådan bestræbelse. Endvidere er opdrageren selv barn af samfundet, dvs bærer allerede deformationen i sig. Man kan sige at formen for den subjektive bearbejdning af de samfundsmæssige betingelser - som den enkelte forefinder - ændrer sig med disse betingelser, således at opdrageren og formidleren af samfundsmæssig erfaring selv er subject for andres forholdene sig.

"Motivationstab" står centralt i debatten i dag. Og ikke for ingen ting opleves de officielle strategier og rettesnore som manipulative - som tilpasningsmetoder til bejæelse af det bestående. Hvad gør så kritikkeren overfor dette? Han er stillet - må stille sig overfor - at løse sit formidlingsproblem på en sådan måde, at han bærer fremskridtet med sig! Dvs at hver enkelt står overfor den opgave, at gøre op med de tilbudte løsningsstrategier, og dette således at han trækker de fremskridtvenlige elementer ud - uden at tege de "manipulative" med i købet.

Frigga vil gennemtænke problemet om det bestemte forhold mellem emancipation og manipulation på ny, det vil konkret sige at finde de målestokke, gennem hvilke det nutidige samfund i sig selv fører til udvidet fremskridt; herved understøtte emancipatoriske former, og hvordan disse i voksende modsigelse til opretholdelse af de bestående lænker må sættes igennem.

- sl4 Frigga's bestræbelse at undersøge et pædagogisk instrument mht til dets fremskridt- og tilbageskridts-lighed, underforstår ikke kun, at det er muligt for opdrageren at hjælpe den opvoksende fremskridtsmæssigt, men også at det er muligt at formidle tilbageskridt. Da tilbageskridt er i modsigelse til den menneskelige målrettedhed, så kan det forudsættes, at formidlingen af tilbageskridt løber/kan føre tilbage til den enkeltes interesse. For denne proces vælges begrebet manipulation.

Dette begreb er omstridt. To måder det anvendes på. Dels tænkes på en "centralinstans" for tilbageskridt, eller dels tænkes hele samfundet som en enorm manipulationssammenhæng (Kritisk Teori). I disse ligger en tænkning i dimensionen

"herre - knægt", som værende iboende hver celle i systemet. Overfor dette sættes praktisering af modmodeller (16n). Bevidstheden ses som lænket mod konsum - og må frigøres herfra.

Frigga vil overfor dette begynde sin analyse med modbegreber - dvs i sit udg. pkt samtidig at spørge efter det ikke-manipulerbare, og dette fordi den falske kurs ikke kan erkendes, når den rigtige kurs er ubekendt.

Et manipuleret menneske kan tænkes som et menneske, hvis handlinger og tanker bliver bestemt af andre, medens et ikke-manipuleret menneske er et, der selv tænker og handler ud fra egen indsigt (19n). Men er formidling af tanker i sig selv manipulation? NIX. Det det drejer sig om er, at mennesket handler ud fra sine egne behov og interesser pga. egne overvejelser. Alle tre instanser er midlertid historisk tilbageværende. Og summa for Frigga er: mennesket handler ud fra indsigt i de historisk givne nødvendigheder. - dette er hendes maxime (20v). Konkretiserende forudsætter manipulation aktiv handling og påvirkning fra enkelte samfundsmedlemmer overfor andre, og dette uafhængigt af om det er subjektivt villet og har en manipultiv hensigt eller ej. Manipulation bestemmes således af Frigga som en proces i spændingsfeltet mellem samfundsmæssig muligt indsigt og overensstemmende praksis, og et systembehov for kun begrænset indsigtsfulde medlemmer, og hendes forskningsbetoning er hermed givet, og den består i at søge enhver strategi, som forhindrer den enkeltes udviklingsmulighed.

Diagnosen "manipulation" ^{udlægger} ^{forudsætter} at indsigt i det bestående samfunds utilstrækkelighed er mulig som forudsætning for ændringer. Et grundlag for manipulation er modsigelsesfulde interesseer, hvilket traditionelt udtrykkes gennem begrebsparrer herre-knægt, og som det fremtræder under kapitalismen.

Manipulation betegner - og dette er en sidste yderligere bestemmelse - en på en vis måde fordækt/skjult fremgangsmåde, idet det har det mål, at styre den enkeltes adfærd således, at det forløber på den ønskede måde frivilligt og u fra egne drivkræfter.

Frigga viser med udg.pkt. i tesen om automatisering, der fører til højere-kvalifikation - negation af arbejderens som hængsel til maskinen (:konsekvensen af første industrielle revolution) - at der fødes et systemsat behov for "som-om" strategier (36n). Automation kan kun fungere når arbejderens er med i processen som "socialistiske ejendom" - og dette må enten indfries eller tilrettelægges via "som-om"-mekanismer. Dette dobbelte forhold må også slå igennem i opdragelsesprocessen. Med automationen er helhedspersonen kommet ind i billedet (43n) og dette viser sig i opdragelsesprocessen i form af nye opdragelsesmetoder - rollespillet. Som kan anvendes - hvis det er i sammenhæng med produktionsforhold og på basis af erkendelse/tilførelse af viden om denne.